

Exegetische notities eerste lezing

1 Samuël 16,1b.6-7.10-13a

Vandaag horen we het begin van een verhaal over een eenvoudige herdersjongen afkomstig uit en vermoedelijk dus ook geboren in Betlehem.¹ Hij brengt het tot koning. Zeven van zijn broers, zonen van Isai,² worden aan God voorgesteld als koningskandidaat maar door God afgewezen, *want God ziet niet zoals een mens ziet; een mens kijkt naar het uiterlijk, maar de Heer naar het hart*. David is de achtste zoon van Isai.³ Omdat hij de jongste is, moet hij het vee hoeden. Die taak was verre van gemakkelijk. Een veehoeder leerde niet bang te zijn, ook niet voor wilde dieren. Hij moest ook een goed jager zijn. David is de naam van die jongste zoon en de schrijver meldt verder dat hij rossig is, mooie ogen heeft en een prettig voorkomen. We kunnen bij zo'n omschrijving denken aan Isaaks zoon Esau en aan Jacobs zoon Jozef over wie soortgelijke kwalificaties worden geschreven. Bijzonder, zo'n beschrijving, vlak na die opmerking van God over het uiterlijk. Genoemde David moet door Samuël gezalfd worden. In het Eerste Testament worden koningen en priesters gezalfd, maar ook voorwerpen. Hierdoor worden ze apart gezet, geheiligd, voor de dienst aan God. Zo krijgt Mozes van God het recept hoe hij de zalf moet maken, waarmee hij eerst voorwerpen en vervolgens Aäron, de broer van Mozes, en diens zonen moet zalven, zodat ze God kunnen en mogen dienen als priesters in de tabernakel.⁴ Ze zijn dan aan God gewijd. Ook David is vanaf zijn zalving nu apart gezet voor God. Pas veel later wordt hij ook daadwerkelijk koning. Dan wordt hij overigens nóg een keer door de mensen gezalfd die hem als koning aanvaardden.⁵

Voor het ritueel van het zalven gebruikt Samuël een hoorn. Het Hebreeuwse woord *qeren* wordt gebruikt voor de hoorn van een ram, bok of stier en staat symbool voor kracht. Daaruit werd de olie dan over het hoofd van David uitgegoten. Eenmaal opgenomen in zijn lichaam heeft de zalf zijn krachtige werking: de Geest van God komt over David. Later wordt verhaald wat dit inhoudt. David is een charismatisch mens. God zelf kiest de mensen die hij nodig heeft voor zijn plannen en legt daarbij andere maatstaven aan dan de mensen. Zoals altijd is Hij de verborgen Kracht. Uiteindelijk zal uit Isai de Gezalfde / Messias / Christus Jezus ontspringen.⁶

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 23,1-3a.3b-4.5.6

¹ Deze plaats gaat terug tot Ruth, de overgrootmoeder van David (Ruth 1-4), en zal later de plaats zijn waarheen Jozef en Maria vanwege de volkstelling moeten reizen (Lucas 2,1-5)..

² Isai heet in het Grieks en Latijn Jesse.

³ Volgens 1 Kronieken 2,13-15 had Isai niet acht maar zeven zonen: Eliab, Abinadab, Sima, Netanel, Raddai, Osem en David; in de lezing horen we alleen over de oudste en de jongste.

⁴ Exodus 30,22-33.

⁵ 2 Samuël 2,1.

⁶ Op Christus wordt daarom de titel *Virga Jesse*, 'Twijg van Jesse', toegepast en in de christelijke iconografie vaak uitgebeeld: uit een liggende Jesse ontspringen 12 joodse koningen tot de 'Boom van Jesse' met Maria en het Kind Jezus in de top; abusievelijk gelezen als *Virgo Jesse*, 'Maagd van Jesse' slaat de titel op Maria.

Psalm 23 is consequent vanuit het perspectief van de psalmist geschreven. Hij stelt zichzelf voor als een schaap onder de hoede van de Heer. Die hoede is het refrein geworden van de antwoordpsalm en psalm 23 begint en eindigt ermee. God en geen ander speelt de rol van herder en later van gastheer. De psalmist stelt zich God voor als zijn naaste. De Hebreeuwse poëzie gebruikt dikwijls metaforen die ontleend zijn aan het herdersleven. De psalm is een warme uiting van godsvertrouwen en de positieve uitspraken brengen de waardering voor Gods plan tot uiting. De stok van de herder bij het lopen en zijn knots om wilde dieren - de psalm spreekt over belagers / bestrijders - af te weren worden tot beeldspraak van bescherming in een leven dat springt tussen volle beweging (nomaden) en rust (agrariërs). De psalmist kent geen gebrek omdat de Heer zijn herder is: hij die er daadwerkelijk is, onvoorstelbaar en trouw, zelfs door donkere kloven, of dal van *doodsschaduw*, zoals er in het Hebreeuws letterlijk staat, *elke dag van mijn leven en voor alle komende tijden*. Ongetwijfeld zullen deze thema's ertoe bijgedragen hebben dat Psalm 23 vaak wordt gehoord bij sterfbed en uitvaart. Na het Onzevader is deze psalm misschien wel het bekendste gebed is uit de westerse literatuur.

Exegetische notities tweede lezing

Efeziërs 5,8-14

In het joodse denken is het kennen nooit los te denken van het praktisch handelen. Kennis die niet vruchtbaar is in werken is waardeloos. Kennis is macht, maar de werkelijk belangrijke dingen in het leven kan een mens niet be-machtigen, die overkomen hem als een genade. Dat is de achtergrond van Paulus' beschouwing die geheel gebaseerd is op het dualisme licht en duister. Het heilsplan van God in Christus' naam is iets zo totaal nieuw dat het een ommekeer in de mens bewerkt, zo totaal als van dood naar leven, als van duister naar licht. Ook de wisseling van nacht en dag wordt beeld van de toekomst. Christus heeft de gelovigen uit de slaap gewekt. Hun ogen zijn geopend. Goedheid, gerechtigheid en waarheid zijn de algemene uitdrukkingen voor vruchten van het licht en worden gezien als leidraad voor het concrete handelen in alle omstandigheden. Van de vruchten van de duisternis daarentegen zijn er veel. Paulus noemt ze *praktijken*. De werken van de duisternis kunnen zich wel groots aandienen, maar feitelijk zijn ze slechts bedrieglijke schijn. Christenen moeten zich niet alleen afzijdig houden van deze werken, maar ze ook aan het licht brengen. Een eigenschap van licht is, dat je erdoor kunt zien.

De herkomst van de afsluitende hymne van de lezing is onbekend. Sommige exegeten denken aan een christelijk dooplied, anderen aan een citaat uit het oude jodendom. In het Eerste Testament komt het evenwel niet voor. Duidelijker is de bedoeling ervan: iedere ontwaking uit de duisternis leidt naar het licht van Christus.

Exegetische notities Evangelie

Johannes 9, 1-41 of 1.6-9.13-17.34-38

De sabbat en de concrete regels daaromtrent laten zien dat Jezus optrad binnen het joodse milieu waarin hij is geboren en leefde. De *Halacha*, het geheel van joodse leefregels, stelt betreffende de sabbat de vraag in hoeverre het is geoorloofd iemand te genezen op sabbat. In

de vroegrabbijnse tradities is men het eens over het principe dat in noodsituaties een mensenleven altijd voorrang heeft op de sabbatregels. Maar wat is een noodsituatie? Bij het toepassen van regels kun je altijd twee kanten op: de soepele en de stringente. Johannes is de enige evangelist die Jezus bij de genezingen als bewuste overtreder van de *Halacha* presenteert. Jezus maakt een 'geneesmiddel' van slijk en strijkt dit op de ogen van een man die beslist niet in een noodsituatie verkeert: hij is immers al vanaf zijn geboorte blind. De kritische houding van Jezus tegenover de *Halacha* veroorzaakt spanning tussen hem en zijn volksgenoten. Voor de evangelist Johannes lijkt het dat de wet van Mozes tegenover de wet van Jezus staat.

In het jodendom was het een wijdverbreide opvatting, dat ziekte een straf is die door zonde wordt veroorzaakt. Fysieke blindheid werd zelfs als ergste vorm van straf beschouwd. Bij een ziekte vanaf de geboorte was het alternatief, dat óf de ouders, óf zelfs het kind in de moederschoot moest hebben gezondigd. Beide mogelijkheden werden door rabbijnen bediscussieerd. Is de man met blindheid geslagen als straf voor zijn zonden of voor die van zijn ouders? Jezus ontkent beide. Het is opvallend hoe weinig Jezus geïnteresseerd is in opheldering over de oorzaken van menselijke ziektes.

Het verhaal roept een opvallende paradox op. Jezus ontkent de zonde van de blindgeborene en / of zijn ouders, maar door hem op sabbat te genezen wordt hij zelf als zondaar bestempeld. Het evangelie volgens Johannes verheerlijkt Jezus als overwinnaar van de joodse Wet en verkettert zijn tegenspelers.

Diegene die blind was, ziet en diegenen die dachten dat zij zagen, zijn eigenlijk blind. De maat waaraan dit afgemeten wordt, is Jezus. In hem zien wij hoe geloof kan groeien. De genezen blinde spreekt eerst over *de man die Jezus heet*, vervolgens noemt hij Jezus *een profeet*. Tenslotte beschouwt hij Jezus als *man van God* en gelooft hij in Jezus als de *Mensenzoon*.

Focus

Verlichting

In de lezingen horen we metaforen van duister naar licht. De genezen blinde in de evangelielezing verwoordt het letterlijk: *Eén ding weet ik wel: dat ik blind was en nu zie*. Jezus is het licht in zijn ogen geworden.⁷ Zijn genezing heeft hem verlichting en gelovig inzicht gebracht. Net zoals op de derde zondag van de Advent *Gaudete*, mag op deze zondag *Laetare* roze in plaats van paars als liturgische kleur gebruikt worden. Het paars neigt naar roze. Er is even wat verlichting in de vastentijd.

⁷ De door Kees Waaijman voorgestelde evangelieacclamatie van deze zondag luidt *Jij bent het licht in onze ogen* (In: Lof zij U Christus, Heeswijk 2015, 45).